

Андрій Шаповал,

канд. іст. наук, старший науковий співробітник,
Україна, Київ

**ДО ІСТОРІЇ ВИДАННЯ ЗБІРНИКА
НА ПОШАНУ АКАДЕМІКА О. І. СОБОЛЕВСЬКОГО
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЕПІСТОЛЯРНОЇ
СПАДЩИНИ В. М. ПЕРЕТЦА)**

У статті на основі аналізу епістолярної спадщини видатного українського та російського філолога В. М. Перетца відображено історію видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського. Джерелом дослідження стало листування В. М. Перетца з вітчизняними і закордонними філологами та славістами, що зберігається в особовому фонді українського літературознавця С. І. Маслова в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Розкрита роль українських і європейських вчених у підготовці збірника. Висвітлено наукову співпрацю вітчизняних і закордонних славістів.

Ключові слова: О. І. Соболевський, В. М. Перетц, епістолярна спадщина, славістика, філологія, наукова співпраця.

У 1928 р. побачив світ збірник статей на пошану Олексія Івановича Соболевського (1857–1929), який було видано у Ленінграді (нині – Санкт-Петербург) з нагоди 70-ліття видатного російського філолога-славіста, лінгвіста, палеографа, фольклориста, академіка Санкт-Петербурзької академії наук (1900). Ініціаторами підготовки збірника, присвяченого О. І. Соболевському, стали його учні, зокрема академік Всеукраїнської (1919) та Санкт-Петербурзької (1914) академії наук Володимир Миколайович Перетц (1870–1935). Вихід збірника на пошану академіка О. І. Соболевського, в якому взяли участь вчені з Азербайджану, Білорусі, Нідерландів, Польщі, Росії, України та Чехословаччини, стало значним досягненням у сфері славістики та філологічної науки. В Інституті рукопису

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) зберігається листування В. М. Перетца з філологами та славістами, які надіслали або мали намір представити свої дослідження у ювілейному збірнику. Аналіз епістолярію дає змогу реконструювати окремі сторінки історії підготовки наукового збірника.

Перш ніж перейти до розгляду кореспонденції щодо збірника, присвяченого О. І. Соболевському, слід зазначити, що його наукова біографія була тісно пов'язана з Україною. Випускник Московського університету (1878) О. І. Соболевський протягом 1882–1888 рр. працював доцентом (1882–1884) та професором (1884–1888) Університету св. Володимира у Києві. Свою докторську дисертацію «Нариси з історії російської мови» він захистив у Харківському університеті (1884). Наукові інтереси О. І. Соболевського стосувалися історії передусім російської, а також української й білоруської мов. Зокрема, вчений вважається одним із засновників історичної та описової діалектології української мови. У своїй праці «Нарис російської діалектології» (1892) він перший систематизував опис діалектів сучасної української мови. Крім того, в дослідженнях О. І. Соболевського вміщено численні спостереження над фонетикою, морфологією і лексичними особливостями української мови [30].

Великими є здобутки О. І. Соболевського й на ниві славістики. Його внесок у розвиток слов'янської філології отримав високу оцінку як від вітчизняних, так і від європейських учених. За видатні досягнення в сфері славістики О. І. Соболевського було обрано членом-кореспондентом Білградської та Софіївської академій наук.

Після Університету св. Володимира у Києві О. І. Соболевський завідував кафедрою російської мови і словесності Санкт-Петербурзького університету (1888–1908) та викладав в Археологічному інституті Санкт-Петербурга. Вийшовши в 1908 р. у відставку, вчений переїхав до Москви, де продовжив свою викладацьку діяльність, зокрема, читав лекції в Московському університеті та Московському археологічному інституті. За свою 50-річну науково-педагогічну діяльність О. І. Соболевський підготував багато учнів, а його наукові ідеї мали вплив на

формування історико-філологічних поглядів не одного покоління вчених, які в майбутньому заснували власні наукові напрями і школи.

Одним із талановитих учнів О. І. Соболевського був В. М. Перетц, у майбутньому видатний філолог-славіст, засновник Київської філологічної школи. Навчаючись у 1889–1893 рр. на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету та слухаючи лекції О. І. Соболевського з історії російської мови та давньої російської літератури, де йшлося і про давні галицько-волинські діалекти, і про «Слово о полку Ігоревім», В. М. Перетц зацікавився історією української мови та літератури. «Крім загального курсу, О. І. Соболевський, – зазначала В. П. Адріанова-Перетц у своєму нарисі про В. М. Перетца, – читав спеціальні курси – про перекладну літературу стародавньої Русі, приділяючи найбільшу увагу апокрифам і легендам, і про «Слово о полку Ігоревім». Саме цей курс на все життя заразив В. М. Перетца, за його власним визнанням, інтересом до найвидатнішої пам'ятки руської старовини та мрією знайти замість згорілого новий список її» [1, с. 210].

Після закінчення у 1893 р. Санкт-Петербурзького університету В. М. Перетц був залишений О. І. Соболевським на кафедрі російської мови і словесності для підготовки до професорського звання. Захистивши магістерську (1900) й докторську (1902) дисертації та маючи намір далі досліджувати історію давньої української літератури, В. М. Перетц прагнув переїхати до Києва. У 1903 р. його за конкурсом було обрано екстраординарним професором, а у 1906 р. затверджено ординарним професором кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира у Києві. В університеті В. М. Перетц читав історію російської літератури та спецкурси з окремих її періодів і розділів, зокрема, викладав спецкурс «Література південно-західної Росії XV–XVIII ст.», у якому знайомив студентів із забороненою тоді історією української літератури, а також викладав такі курси, як вступ в історію літератури, церковнослов'янська мова, історія давньоруської мови, діалектологія, слов'яно-руська палеографія тощо.

У жовтні 1907 р. у Києві з ініціативи та під керівництвом В. М. Перетца розпочав роботу Семінарії російської філології, в

роботі якого брали участь студенти Університету св. Володимира, слухачки Київських вищих жіночих курсів і вечірніх приватних жіночих історико-філологічних курсів. Учасники Семінарію досліджували питання історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської писемності, історії нової і новітньої літератури, історії слов'янських і західноєвропейських літератур, історії мови і словесності, народної творчості тощо. Завдяки діяльності Семінарію В. М. Перетца було сформовано Київську філологічну школу.

Яскравим представником Київської філологічної школи був учень В. М. Перетца та активний учасник Семінарію російської філології, згодом видатний український літературознавець, професор (1935), доктор філологічних наук (1948), член-кореспондент АН УРСР (1939) Сергій Іванович Маслов (1880–1957). Після від'їзду в 1914 р. В. М. Перетца до Санкт-Петербургу С. І. Маслов, працюючи приват-доцентом Університету св. Володимира, став викладати основні навчальні курси В. М. Перетца, як-от: «Література південно-західної Росії XV–XVIII ст.» і «Слов'яно-руська палеографія».

Творчі та дружні стосунки між С. І. Масловим і В. М. Перетцем не перервалися й після від'їзду останнього з Києва. Зокрема, С. І. Маслов взяв активну участь в підготовці збірника статей на пошану академіка О. І. Соболевського. В особовому фонді С. І. Маслова в ІР НБУВ (ф. 33) й відклалися документи з історії підготовки збірника: циркулярний лист щодо організації видання; списки вчених-учасників і назви їхніх статей; витяги з протоколів засідань Відділення російської мови та словесності АН СРСР; коректури статей; лист про друк збірника, а також листування В. М. Перетца з філологами та славістами, які мали намір надіслати свої праці для публікації у виданні.

Крім В. М. Перетца, ініціаторами видання збірника філологічних і славістичних статей з нагоди 70-ліття академіка О. І. Соболевського були член-кореспондент ВУАН А. І. Лященко, члени-кореспонденти АН СРСР М. К. Козмін, П. К. Сімоні, В. П. Сиповський і професор П. М. Шеффер [4, арк. 2]. 16 листопада 1926 р. на засіданні Відділення російської мови та

словесності АН СРСР після доповіді В. М. Перетца було прийнято рішення «збірник статей на пошану О. І. Соболевського включити до числа видань Відділення за 1926–1927 рр. і, виділив для нього 10 друк. арк. із наданих Відділенню, призначити редактором збірника В. М. Перетца та доручити йому організацію видання» [5, арк. 1–1 зв.].

В. М. Перетцем був підготовлений циркулярний лист, у якому вказувалися головні вимоги до статей майбутнього збірника, а саме: до публікації у виданні приймалися статті наукового змісту з тих галузей знань, у яких працював О. І. Соболевський (статті інформаційні або суто бібліографічного характеру редакцією не розглядалися); за обсягом статті не повинні були перевищувати 4 сторінок або 8 тис. знаків; останнім строком подання праць до редакції встановлювалося 15 грудня для вітчизняних учених і 20 грудня 1926 р. для іноземних науковців; статті необхідно було набрати на машинці та надіслати до Ленінграда на адресу В. П. Перетца (вул. Надеждинська, 27, кв. 15^а) [4, арк. 1–7 зв.].

Противидання збірника несподівано виступив сам ювіляр. Свою позицію О. І. Соболевський висловив у листі до В. М. Перетца від 24 листопада 1926 р. Зокрема, він наголосив: «Я жив тихо і спокійно, чекаючи неприємного строку – 70-ліття мого життя. Але Ви підняли шум, і ось тепер мені загрожує «вшанування», тобто слухання попередніх некрологів... Я рішуче відмовляюся від «Збірника»... вживаю деякі заходи і роблю кроки проти Вашої справи» [24, арк. 1]. З листа становиться зрозуміле негативне ставлення О. І. Соболевського до видання збірника статей на його честь: вчений остерігався викликати заздрість з боку певних академічних кіл та просто не вірив у те, що такий збірник може побачити світ. Олексій Іванович звертав увагу В. М. Перетца на труднощі, пов'язані з роботою академічної типографії, та необхідність долати «хитрощі провакаційної цензури» [26, арк. 1]. Щоб змінити ставлення О. І. Соболевського до видання збірника, на прохання В. М. Перетца, з ним зустрічалися М. Н. Сперанський та М. М. Карінський. Спочатку Олексій Іванович виступав проти проведення урочистих заходів і публікації збірника, але поступово змінив свою позицію, погодившись на випуск ювілейного видання.

15 грудня 1926 р. М. М. Карінський повідомив, що Олексій Іванович, навіть, зробив власний фотопортрет для майбутнього збірника та має намір особисто надіслати його В. М. Перетцу [12, арк. 1].

З питань підготовки наукового збірника, присвяченого О. І. Соболевському, В. М. Перетц листувався зі своїми учнями, колишніми членами Семінарію російської філології, які мешкали в Києві (С. І., В. І. та О. М. Масловими), Баку (О. В. Багрієм), Варшаві (І. І. Огієнком), Москві (С. О. Бугославським, М. К. Гудзієм, Б. В. Нейманом), Ніжині (С. А. Рихліком), Одесі (К. О. Копержинським). Його адресатами та кореспондентами були такі українські вчені як академік ВУАНК. В. Харлампович (Тургай), член-кореспондент ВУАН А. І. Лященко (Ленінград), члени-кореспонденти АН СРСР Г. А. Ільїнський (Саратов), О. І. Томсон (Одеса), українські науковці В. М. Базилевич, І. М. Корольков, М. О. Макаренко, А. І. Степович (Київ), О. І. Білецький (Харків), М. П. Алексєєв, С. С. Дложевський, П. О. Потапов (Одеса), С. Г. Вілінський (Брно), В. О. Розов (Скоп'є), Ю. А. Яворський (Прага). Про надсилання статей до збірника йшлося у листах українського та білоруського мовознавця-славіста П. П. Бузука й російських учених О. М. Вознесенського та В. М. Івановського, які працювали у Мінську.

В процесі роботи над збірником В. М. Перетц широко листувався з російськими вченими, зокрема академіками АН СРСР Б. М. Ляпуновим, С. Ф. Платоновим (Ленінград), М. Н. Розановим, М. Н. Сперанським (Москва), членами-кореспондентами АН СРСР Д. В. Айналовим, Д. К. Зеленіним (Ленінград), М. М. Карінським, О. В. Михайловим, О. С. Орловим (Москва), В. О. Богородицьким (Казань), М. М. Дурново (Брно), Є. В. Петуховим (Сімферополь), російськими філологами М. Ф. Бельчиковим, М. М. Петерсоном, П. М. Селищевим, М. В. Сергієвським, І. М. Тарабріним, М. Л. Туницьким, С. К. Шамбінаго (Москва), В. В. Виноградовим, С. П. Обнорським, І. А. Фалєвим, В. І. Чернишовим, В. Ф. Шишмарьовим (Ленінград), В. В. Бушем, А. С. Мадусєвим (Саратов), О. Д. Григор'євим (Пряшев), О. Л. Петровим (Прага), візантієвістом та істориком церкви О. П. Дмитрієвським (Ленінград), фольклористом і

етнографом М. Є. Ончуковим (Ленінград), мистецтвознавцем та істориком архітектури О. І. Некрасовим (Москва) та ін.

Питання участі у виданні іноземних учених обговорювалися у листах із чеським філологом, членом-кореспондентом Санкт-Петербурзької академії наук Ю. І. Полівкою (Прага), та європейськими науковцями Н. Ван-Вейком (Лейден), Я. Лошем (Краків), М. Мурком (Прага), С. Шобером (Варшава), Я. Янівим (Львів).

Вітчизняні та іноземні філологи активно відгукнулися на пропозицію В. М. Перетца взяти участь у збірнику статей, присвяченого 70-літньому ювілею О. І. Соболевського, адже становлення багатьох із них, як учених, відбулося або під науковим керівництвом, або під впливом педагогічної діяльності Олексія Івановича, для інших його авторитет, як видатного філолога-славіста, був беззаперечним. Крім того, публікація статті в такому поважному виданні давала вченим гарну можливість ознайомити наукове співтовариство з результатами своїх досліджень. Так, український літературознавець О. І. Білецький, отримавши від В. М. Перетца запрошення взяти участь в збірнику на честь О. І. Соболевського, інформував про підготовку ювілейного видання своїх харківських колег – славіста-мовознавця Л. А. Булаховського та історика літератури М. П. Жинкіна. Подякувавши В. М. Перетцу за повідомлення про збірник, О. І. Білецький зауважив, що в Харкові філологи вже «давно не мали можливості публікувати статті з цікавих для них питань» [8, арк. 1–1 зв.].

С. І. Маслов, відповідаючи В. М. Перетцу на запрошення взяти участь в збірнику, зазначив: «У цьому році в мене маса справ, буквально не має часу озирнутися «навколо себе». Але все ж, уриваючи час частиною від сну, частиною від різних служб, я пишу зараз статтю для збірника на пошану О. І. Соболевського. Дуже мені хочеться взяти участь в цьому збірнику» [2, арк. 1]. Темою своєї статті С. І. Маслов обрав історію видань київського «Синопису». Дослідивши перевидання твору у XVII–XIX ст., Сергій Іванович згадав й про підготовлене перед Першою світовою війною видатним дослідником української церковної історії С. Т. Голубєвим коментованого видання «Синопису», яке

втім так і не побачило світ. Крім того, літературознавець навів малодосліджені факти перекладу «Синопису» на грецьку мову та його рефлексію в румунській літературі [17, арк. 1 зв.].

Вивчаючи історію київських видань «Синопису», С. І. Маслов особливу увагу звернув на видання 1680 р. З його листів до В. М. Перетца дізнаємося про складнощі роботи над статтею та про те, як виважено поставився вчений до публікації результатів своїх досліджень. Після того, як стаття була вже підготовлена та надіслана до Ленінграда, С. І. Маслов з'ясував, що в 1680 р. в Києві було здійснено не два, як він написав у статті, а три різних видання «Синопису», що змусило його просити В. М. Перетца відкласти публікацію праці до її переробки. Над другою редакцією своєї статті С. І. Маслов працював більше місяця. В. М. Перетц отримав її 13 лютого 1927 р., коли вже було зроблено коректуру декількох статей збірника, та Володимир Миколайович схваливши працю київського дослідника [3].

У збірнику взяли участь й інші представники родини Маслових – О. М. Маслова статтею «До історії анекдотичної літератури XVIII ст.» і В. І. Маслов розвідкою «До питання про перші російські переклади поем Оссіана-Макферсона». З листа О. М. Маслової до В. М. Перетца можна дізнатися про ставлення українських учених до участі в збірнику на пошану О. І. Соболевського. 10 грудня 1926 р. вона писала Володимирі Миколайовичу, що «українці доволі стримано відносяться до ідеї збірника і обережні люди це, звичайно, враховують. Тому навряд чи «мати міст руських» буде багато представлено» [20, арк. 1 зв.]. Можливо, така позиція українських філологів була викликана несприйняттям думки О. І. Соболевського щодо української мови, яку він називав «малорусским наречием» [30]. Однак їх участь в збірнику була значною.

Якщо харківських учених про підготовку збірника, присвяченого О. І. Соболевському, було проінформовано через О. І. Білецького, то кияни про ювілейне видання дізналися від С. І. Маслова. Він не тільки інформував київських дослідників, зокрема В. М. Базилевича, М. О. Макаренка, А. І. Степовича, про збірник та вимоги до статей, строки їх написання тощо, а й переглядав підготовлені вченими праці, аби вони відповідали

вимогам редакції видання. При необхідності, С. І. Маслов допомагав й переслати статті В. М. Перетцу. Так, він переслав до Ленінграда для публікації в збірнику на честь О. І. Соболевського працю «Склад Сказання про чудеса ікони Божої Матері Римлянини» колишнього киянина, а на час роботи над збірником професора кафедри філології Варшавського університету С. Ю. Кулаковського, який, не знаючи адресу редакції видання, надіслав статтю до Києва С. І. Маслову [19].

З листів відомо й про інших вітчизняних та іноземних вчених, які відіграли значну роль в організації філологів-славістів для підготовки статей до збірника. В Одесі довіреною особою В. М. Перетца був К. О. Копержинський, який повідомив про роботу над ювілейним виданням на пошану О. І. Соболевського професора-лінгвіста О. І. Томсона, підготувавши для збірника розвідку «Про дифтонгізацію *є, о* в українській мові». К. О. Копержинський також надіслав В. М. Перетцу статтю історика театру та філолога Б. В. Варнеке [13].

Допомогу щодо залучення до збірника вчених Білорусі В. М. Перетцу надав історик філософії та психології, заступник ректора з наукової роботи Білоруського державного університету В. М. Івановський, якого В. М. Перетц добре знав ще з часів роботи в Самарському університеті (1919–1921). Про можливість взяти участь у збірнику на честь О. І. Соболевського В. М. Івановський повідомив професорів та доцентів Білоруського університету: літературознавців Є. І. Боричевського, О. М. Вознесенського, І. І. Замотіна та мовознавців П. П. Бузука й І. В. Вовка-Леоновича, останній з яких до того ж був колишнім слухачем О. І. Соболевського. При цьому В. М. Івановський врахував ще одне прохання В. М. Перетца, а саме, щоб білоруські вчені у своїй науковій діяльності були аполітичні. У листі до В. М. Перетца від 25 листопада 1926 р. В. М. Івановський також зауважив, що «формальним центром білоруських кіл» був Інститут білоруської культури, але з вченими інституту він наукових контактів не мав. Сам В. М. Івановський, маючи готову статтю «Про національні культури у їхньому відношенні до світової культури», брати участь у збірнику остерігся [11]. Врешті-решт, Білорусь у збірнику була представлена працями О. М. Вознесенського, П. П. Бузука та І. В. Вовка-Леоновича.

З учених, які перебували в еміграції, на заклик В. М. Перетца взяти участь у вшануванні О. І. Соболевського з ентузіазмом відгукнувся російський філолог-славист Микола Миколайович Дурново (1976–1937). Випускник Московського університету він деякий час працював в Україні, обіймаючи посади приват-доцента та професора кафедри російської мови і словесності Харківського університету (1910–1915). Впродовж 1918–1921 рр. М. М. Дурново, як і В. М. Перетц, був професором Саратовського університету, а в 1924 р. виїхав до Чехословаччини. На кошти Чеської академії наук і мистецтв (далі – ЧАНМ) М. М. Дурново досліджував українські діалекти в Закарпатті та, як професор за запрошенням, викладав в Університеті Брно. Відповідаючи на пропозицію В. М. Перетца, у листі від 10 грудня 1926 р. М. М. Дурново наголосив: «Вважатиму своїм обов'язком взяти участь у «Збірнику», оскільки глибоко поважаю О[лексія] І[вановича] і, не дивлячись на свою розбіжність з ним з багатьох питань, схилиюсь перед ним, вважаючи його одним із найбільших світил нашої науки» [10]. Запрошення взяти участь у збірнику, присвяченому О. І. Соболевському, через М. М. Дурново отримала ціла низка українських, російських і чеських учених, зокрема С. Г. Вілінський, В. О. Розов, Ю. А. Яворський, О. Л. Петров, М. Мурко [10].

В свою чергу М. Мурко, який був співредактором провідного чеського журналу слов'янської філології «Slavia», що видавався під егідою Слов'янського інституту в Празі, про підготовку збірника на пошану О. І. Соболевського повідомив таких видатних чеських учених, як історика-слависта, члена ЧАНМ і члена-кореспондента АН СРСР Л. Нідерле, слависта, члена Санкт-Петербурзької академії наук Ю. Полівку, слависта і богеміста, президента ЧАНМ Й. Зубатого, мовознавця, члена ЧАНМ О. Гуєра, а також російського слависта, професора Карлового університету В. А. Францева [21]. На жаль, через брак часу для підготовки статей чеським ученим не вдалося взяти участь у збірнику, хоча вони й мали таке бажання. Так, З листів М. Мурка до В. М. Перетца знаємо, що спочатку чеський славист із-за браку часу відмовлявся брати участь у збірнику, але згодом вирішив підготувати статтю про «Сказання про Індійське царство» з

аналізом поглядів О. І. Соболевського та В. М. Істріна на цей твір. Та оскільки роботу над статтею М. Мурко розпочав лише в лютому 1927 р., його працю не було опубліковано в збірнику [22].

Активну участь у збірнику на честь О. І. Соболевського взяли польські вчені, серед яких промоутером видання виступив професор Краківського університету Я. Лош. З його листа від 25 листопада 1926 р. дізнаємося про тісні наукові стосунки між польськими та російськими науковцями. Зокрема, після отримання від В. М. Перетца запрошення долучитися до участі в збірнику Я. Лош відповів згодою та зауважив: «Ми тут ніколи не переривали зносин з російськими вченими, які надрукували у нас низку статей і навіть деякі відвідували нас у Кракові» [14]. А 21 грудня Я. Лош надіслав на адресу В. М. Перетца свою працю, а також статті лінгвістів й славістів, професорів університетів Варшави (академіка Польської АН В. К. Поржезинського та С. Ю. Шобера), Львова (члена Польської АН Я. В. Чекановського і Т. Лера-Сплавинського), Кракова (члена-кореспондента Санкт-Петербурзької АН Я. М. Розвадовського, академіка Польської АН К. Нича) [16], які всі були надруковані в збірнику на пошану О. І. Соболевського. Крім того, в збірнику була опублікована стаття польського філолога, професора Львівського університету Я. Янова, присвячена міжмовним україно-румунським контактам.

Зазначимо, що до ювілейного збірника на честь О. І. Соболевського увійшли праці не тільки видатних й добре відомих в науковому світі вчених, а і молодих дослідників. Одним із бажаючих взяти участь у виданні був випускник історико-філологічного факультету Київського університету (1918), а на час роботи над збірником завідувач бібліографічного відділу Одеської публічної бібліотеки Михайло Павлович Алексєєв (1896–1981). У листі В. М. Перетцу від 27 грудня 1926 р. він писав: «Користуюся нагодою, щоб повідомити Вам про себе деякі відомості, які, можливо, частково прояснять Вам моє сильне бажання взяти участь в редагованому Вами збірнику. Я вступив до Університету св. Володимира в 1914 році, через кілька місяців після Вашого від'їзду з Києва до Петербургу. Ваше ім'я, Ваш авторитет, розповіді про Вас Ваших учнів, з якими я незабаром зблизився, і із яких деяких, як наприклад С. І. Маслова, О. О. Назаревського,

М. К. Гудзія та ін., я донині зараховую до числа своїх кращих друзів, зіграли для мене велику роль в справі вироблення мого світогляду. Вашу «Методологію» я знаю на зубок, від першої до останньої сторінки...» [6, арк. 1–1 зв.]. Статтю М. П. Алексеєва «До історії слова «нігілізм», після того як автор, врахувавши зауваження В. М. Перетца, її допрацював, було опубліковано в збірнику на пошану О. І. Соболевського. Додамо, що в майбутньому М. П. Алексеєв стане академіком АН СРСР (1958), головою Радянського і Міжнародного комітетів славистів (1970).

Слід також вказати, що не всі статті, надіслані до редакції видання, увійшли до збірника. Так, було відхилено інформаційну статтю українського історика, архівіста та музеєзнавця В. М. Базилевича «Два листи М. І. Гнедича» [7]. Не увійшла до збірника й праця професора кафедри російської літератури Кримського державного педагогічного інституту, члена-кореспондента АН СРСР Є. В. Петухова «Из сердечной жизни Ф. М. Достоевского (А. П. Сулова-Розанова)», яку вчений зміг надіслати В. М. Перетцу тільки в квітні 1927 р. [25]. Імовірно, також не встиг вчасно надіслати до редакції збірника свою працю російський бібліограф та історик літератури І. М. Тарабрін, який працював над статтею «До питання про взаємовідносини слов'янських біблійських текстів» [27].

Були й такі вчені, які з тих чи інших суб'єктивних або об'єктивних причин відмовлялися брати участь в збірнику, присвяченому О. І. Соболевському. Одним із них був академік АН СРСР С. Ф. Платонов, який вважав, що його участь у виданні «не принесе задоволення» ювіляру [25]. Відмовився від участі в збірнику й репресований академік ВУАН К. В. Харлампович, який, засланий до Тургая (Казахстан), в листі від 8 грудня 1926 р. писав В. М. Перетцу: «Від душі вітаю симпатичне починання ініціативної групи шанувальників маститого і славного вченого. На жаль, за географічними умовами я не можу взяти активної участі в збірнику. Підходящої готової статті немає, а від матеріалів своїх я відрізаний 1600 верстами шляху, які вимагають для свого подолання 11–12 днів» [28].

Звернемо увагу й на те, що статті в ювілейному збірнику на честь О. І. Соболевського передбачалося друкувати російською

мовою. Проте, деякі неросійські вчені висловили бажання опублікувати свої праці національною мовою [9, арк. 1; 15; 23, арк. 1 зв.]. Зокрема, до редакції збірника статті українською мовою надіслали С. С. Дложевський («Ще про природу речень типу «козаченько вбито» української літературної мови»), М. О. Макаренко («Молитовник великого князя Володимира й Сулукадзев») та І. І. Огієнко («Український наголос в XVI віці»). Умовою польських учених була публікація їхніх праць в збірнику польською мовою [15]. Білоруською мовою була опублікована стаття І. В. Вовка-Левановича.

Однією з проблем, що постала перед редакцією видання, було визначення принципу розміщення статей у збірнику. 14 грудня 1926 р. Відділення російської мови та словесності АН СРСР постановило розміщувати статті за порядком їх поступлення до редакції [5, арк. 2]. Першими, вже наприкінці листопада 1926 р., свої статті для публікації в збірнику надали В. П. Адріанова-Перетц, С. О. Щеглова і В. М. Перетц. Станом на 1 січня 1927 р. до редакції надійшло 109 статей вітчизняних та закордонних філологів і славістів, які й склали зміст книги. Оскільки праці надійшли вчасно, а їхня кількість давала змогу сформувати збірник, статті у виданні було розміщено за абеткою прізвищ авторів.

У квітні 1928 р. збірник статей на пошану академіка О. І. Соболевського побачив світ. У передмові до видання вказувалося, що його склад багатогранний, як і багатогранними були наукові інтереси О. І. Соболевського [29, с. II]. У збірнику були представлені праці з таких галузей вітчизняної й слов'янської філології як історія мови і літератури, палеографія, діалектологія, етнографія і фольклор, історія мистецтва та літератури взагалі. І якщо урочисті заходи до ювілею О. І. Соболевського через його скромність та принципову позицію так і не відбулися, вихід збірника на честь вченого став виявом заслуженого визнання видатного філолога-славіста.

Список використаних джерел

1. *Адрианова-Перетц В. П.* Владимир Николаевич Перетц (1870–1935) / В. П. Адрианова-Перетц // Перетц В. Н. Исследования и

материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. – Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1962. – С. 206–233.

2. IP НБУВ, ф. 33, № 4936, арк. 1–2 зв.
3. Там само, № 6120, 1 арк.
4. Там само, № 8048, арк. 1–24 зв.
5. Там само, № 8052, 3 арк.
6. Там само, № 8096, арк. 1–4 зв.
7. Там само, № 8099, 1 арк.
8. Там само, № 8100, арк. 1–2 зв.
9. Там само, № 8123, арк. 1–2.
10. Там само, № 8126, 1 арк.
11. Там само, № 8132, арк. 1–2 зв.
12. Там само, № 8137, арк. 1–2.
13. Там само, № 8139, 1 арк.
14. Там само, № 8145, 1 арк.
15. Там само, № 8146, 1 арк.
16. Там само, № 8147, 1 арк.
17. Там само, № 8157, арк. 1–2 зв.
18. Там само, № 8158, арк. 1–1 зв.
19. Там само, № 8159, 1 арк.
20. Там само, № 8161, арк. 1–1 зв.
21. Там само, № 8165, 1 арк.
22. Там само, № 8167, 1 арк.
23. Там само, № 8177, арк. 1–2 зв.
24. Там само, № 8183, арк. 1–1 зв.
25. Там само, № 8185, 1 арк.
26. Там само, № 8199, арк. 1–2.
27. Там само, № 8204, 1 арк.
28. Там само, № 8216, 1 арк.
29. Сборник статей в честь Алексея Ивановича Соболевского / Ред. В. М. Перетц. – Ленинград : Изд-во АН СССР, 1928. – 507 с.
30. *Широкоград Є. Х.* Соболевський Олексій Іванович / Є. Х. Широкоград // Українська мова : енциклопедія. – Київ : Українська енциклопедія, 2000. – С. 582.

References

1. Adrianova-Perettc, V. P. (1962). *Vladimir Nikolaevich Perettc (1870–1935)* [Vladimir Nikolaevich Peretts (1870–1935)]. In *Perettc V. N. Issledovania i materialy po istorii starinnoi ukrainskoi literatury XVI–XVIII*

vekov [Peretts V. N. Researches and materials on history of ancient Ukrainian literature of the 16–18th centuries] (pp. 206–233). Moscow; Leningrad: Izd-vo AN SSSR. [In Russian].

2. Fond 33, Unit 4936. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
3. Fond 33, Unit 6120. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
4. Fond 33, Unit 8048. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
5. Fond 33, Unit 8052. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
6. Fond 33, Unit 8096. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
7. Fond 33, Unit 8099. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
8. Fond 33, Unit 8100. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
9. Fond 33, Unit 8123. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
10. Fond 33, Unit 8126. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
11. Fond 33, Unit 8132. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
12. Fond 33, Unit 8137. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
13. Fond 33, Unit 8139. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
14. Fond 33, Unit 8145. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
15. Fond 33, Unit 8146. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
16. Fond 33, Unit 8147. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
17. Fond 33, Unit 8157. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
18. Fond 33, Unit 8158. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
19. Fond 33, Unit 8159. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
20. Fond 33, Unit 8161. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
21. Fond 33, Unit 8165. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
22. Fond 33, Unit 8167. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
23. Fond 33, Unit 8177. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
24. Fond 33, Unit 8183. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
25. Fond 33, Unit 8185. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
26. Fond 33, Unit 8199. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
27. Fond 33, Unit 8204. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
28. Fond 33, Unit 8216. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
29. *Sbornik statei v chest Alekseia Ivanovicha Sobolevskogo* [The collection of articles in honor of Alexey Ivanovich Sobolevsky]. (1928). Leningrad: Izd-vo AN SSSR. [In Russian].
30. Shyrokorad, Ye. Kh. (2000). *Sobolevskiyi Oleksii Ivanovych* [Sobolevsky Olexey Ivanovich]. In *Ukrainska mova : entsyklopediia* [Ukrainian language: encyclopedia] (p. 582). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.05.2018

Andriy Shapoval,

Cand. hist. sciences, senior researcher,
Ukraine, Kyiv

**To the history of the production of the supervisor to the passion
academic O. I. Sobolevsky (on the materials
of the epistolary heritage V. M. Peretca)**

In article on the basis of the analysis of epistolary heritage of outstanding Ukrainian and the Russian philologist V. M. Peretts the history of the edition of the collection in honor of the academician O. I. Sobolevsky is displayed. A source of a research is V. M. Peretts's correspondence with domestic and foreign philologists and Slavists, which is stored in personal fund of the Ukrainian literary critic S. I. Maslov at of the Institute of Manuscript of the Vernadsky National Library of Ukraine. The role of the Ukrainian and European scientists in preparation of the collection is opened. Scientific cooperation of domestic and foreign Slavists is lit.

Keywords: O. I. Sobolevsky, V. M. Peretts, epistolary heritage, Slavic philology, philology, scientific cooperation.